

Význam Koptskej cirkvi v Egypte pre kresťanskú ekuménu

ANDREJ SLODIČKA

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta

Abstract: *The foundation of the church in Egypt is closely associated with St. Mark the Evangelist. The Coptic Church or the Church of Alexandria is called See of St. Mark; on of the earliest sees: Jerusalem, Antioch, Alexandria and Rome. St. Mark is considered the founder of the Coptic Church. However, evidence indicates that Christianity was introduced into Egypt before St. Mark. But the christological teachings of the Council of Chalcedon in 451, partially because of opposition to Byzantine domination, were rejected by much of the Egyptian hierarchy and faithful. Location: Egypt and diaspora in Europe, Africa, Australia, The Americas; title of head: Pope of Alexandria, Patriarch of the See of St. Mark; residence: Cairo, Egypt. The Coptic doctrine: One is God; the Father of all. One is his Son who became man, died and rose from the dead on the third day, and raised us up with him. One is the Holy Spirit, the Comforter, and the same in nature, who proceeds from the father, and sanctifies the whole creation, teaching us to worship the Holy Trinity in one divinity, one nature.*

Key words: *Copt. Egypt. Alexandria. Origenes. Cyril Alexandrijský. Chalcedon council. Monophysits. Coptic Church.*

Význam Koptov v kresťanskej histórii nebol patrične docenený. Počiatok histórie Koptov siaha k všeobecnému snemu v Chalcedone v roku 451. Koptská cirkev odmietla rímsko-byzantskú kristológiu. Islam v siedmom storočí oslabil pozíciu východokresťanských spoločenstiev. O histórii a živote Koptov v Egypte sa začalo verejne diskutovať zvlášť od 19. storočia, hoci stredovekí Európania opisovali ich život v stredoveku tak, ako to bolo v prípade jakobitov a Arménov. Väčšinou boli považovaní za schizmatickú menšinu s monofyzitskou vieroukou.

Aj dnes história koptských kresťanov nie je patrične spracovaná. Nám je známa táto história so svojou katechetickou školou v Alexandrii a so vznikom mníšstva (sv. Anton).¹

Od 2 do 5. storočia bol Egypt zaslúbenou krajinou gréckej špirituality. No okrem tejto špirituality sa vyvíjala domáca duchovnosť. V koptskom jazyku existuje mnoho apokryfov Starého a Nového zákona, v ktorých mizne hranica medzi pravou náukou a gnostickými i manicheistickými tendenciami. Koptské rukopisy obsahujú väčšinou mníšsku literatúru, lebo kopština bola jazykom starých mníchov (pachomiánski mnísi)². No existuje i mnoho prekladov z gréčtiny do kopštiny.³

1 História Koptov

Slovo „Kopt“ a „Egyptan“ majú identický význam a obidve pochádzajú z gréckeho slova *Aigyp̄tos*, ktoré Gréci používali na opísanie rieky Níl a Egypta.⁴ To slovo je fonetickou deformáciou staroegyptského názvu Memfisu: *Hut-ka-Ptah*, čo znamená svätyňa (dom) duše Ptaha, ktorý bol jedným z najviac uctievaných božstiev v egyptskej mytológii. Bol považovaný za boha všetkého stvorenia a uctievali ho v Memfis. Zo základu gréckeho slova v arabskom jazyku sa utvorila forma *Qibt* alebo *Gypt*, v európskych jazykoch súčasné termíny „Egypt“ alebo „Kopt“ (podľa prvej koptskej výslovnosti „Keft“ alebo „Kepto“).

Iná tradícia v zhode s arabskými a semitskými prameňmi odvodzuje hore spomínané termíny od mena Kuftaima, syna Misraima a Noachovho vnuka, ktorý prvý sa mal osídlit pri Níle, ktorého meno nosí staré mesto Quft (Guft) pri Tébach, starovekého hlavného mesta Egypta. Arabi nazývali Egypt *Dar al- Qibt* (Dom Koptov), a pretože obyvateľmi Egypta boli kresťania, stotožňovali termíny kresťanský a koptský. No je potrebné povedať, že prvý názov „koptský“ sa nevzťahuje na náboženstvo, ale je synonymom slova „egyptský“. Koptská cirkev sa nazýva tiež Egyptskou cirkvou. Kopti sú potomkami starovekých Egyptanov.⁵

Hoci Kopti rozprávajú po arabsky, používajú kopštinu ako liturgický jazyk. Koptský jazyk je posledným štádiom v evolúcii jazyka starovekých Egyptanov. Koncom druhého a začiatkom tretieho storočia väčšina

¹ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 11-13.

² Porov.: ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu – Modlitba*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 25.

³ Porov.: ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu – Systematická příručka*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 29-30.

⁴ Porov.: *The Coptic church as an Apostolic church*. In <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7.1.2008).

⁵ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 13-14. Dnes sa kopti stotožňujú s príslušníkmi Koptskej cirkvi. Porov.: BRAKMANN, H.: *Kopten*. In. KASPER, W. a kol.: *Lexikon für Theologie und Kirche* 6. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997, s. 358-360.

kníh Svätého písma boli preložené do koptského jazyka. Najstarší objavený biblický rukopis, ktorý obsahuje mnohé fragmenty listov sv. Pavla v koptskom jazyku, sa datuje do roku 200 po Kristovi. Aj v 7. storočí počas arabských nájazdov sa zachoval koptský jazyk. Až v roku 706 po Kr. bol vydaný dekrét, aby v oficiálnych záležitostiach bol nahradený koptský jazyk arabským.⁶

Je známe, že Egypťania boli náboženský ľudia (poľ. *religijni*, lat. *religio*). Aj tu môžeme pozorovať, že existencia každého národa je spojená so sférou *sacrum*.⁷ V starovekej mytológii sa spomínajú mnohé božstvá, ktoré uctievali Egypťania. Pre Egypťanov nebola novotou náuka o jednom Bohu, ktorá mala svoju náboženskú revolúciu za vlády faraóna Echnatona (1383-1363 pred Kristom). Kresťania veria, že Kristus má božskú a ľudskú prirodzenosť, starovekí Egypťania verili, že Oziris bol súčasne bohom a človekom. V skutočnosti všetci faraóni boli považovaní za zbožštených ľudí. Koncepcia Najsvätejšej Trojice v kresťanstve bola chápaná Egypťanmi ako imitácia egyptských triád. Najslávnejšia triáda sa skladala z Ozirisa, z Izidy a z Hora. Zmŕtvychvstanie Ozirisa sa porovnávalo so vzkriesením Ježiša Krista po utrpení a uložení do hrobu. Izida a Horus pripomínali Máriu a dieťa. Staré koptské zobrazenia Panny Márie mali svoj vzor v zobrazení Izidy, ktorá kŕmi dieťa, Hóra. Toto zobrazenie bolo charakteristické pre koptskú ikonografiu. Aj radostné zvestovanie presvätej Bohorodičke a zázračné počatie Ježiša mocou Svätého Ducha mali ekvivalent v egyptskom náboženstve. Panna Hathor porodila Apisa mocou božského ducha, ktorého pôvodcom bol Ptah, boh stvorenia. Podľa inej legendy faraón Horemheb bol počatý z ducha boha Amona a narodil sa z panny.

Medzi kresťanstvom a staroegyptským náboženstvom nachádzame aj podobnú eschatológiu. Pre Egypťanov zmŕtvychvstanie bolo fyzickou procesom, počas ktorého duša zomrelého (*ka*) sa vrátila, aby prebývala v jeho tele. Aby si Egypťania zabezpečili večný život, snažili sa zachovať svoje telá, a preto vynasli umenie balzamovania. Keď sa múmia náhodou zničila, vykonalo sa také verné zobrazenie mŕtveho, aby duša (*ka*) mohla rozpoznať svoje telo. Egypťania identifikujú kríž s ich vlastným znakom večného života (*anch*), ktorí len nesmrteľní mohli držať v rukách. Znak *anch* má formu kríža so zaokrúhleným horným ramenom a v takej forme bol prijatý egyptskými kresťanmi. Pre kresťanov bol kríž všeobecne prijatý od čias Konštantína Veľkého, no Kopti ho prijali a používali už oveľa skôr. Niekedy sa v ikonografii

⁶ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 14-16.

⁷ Porov.: KARDIS, K.: *Úvod do dejín náboženstva I*. Prešov : Pro communio, 2006, s. 5.

identifikuje boj Hora proti bohovi zla Setovi s bojom sv. Juraja s drakom.⁸

Kopti spomínajú, že Egypt bol útočiskom mnohých národov. Abrahám navštívil Egypt (Gn 12, 10), Jozef bol druhým mužom po faraónoch. Jakob a jeho synovia prišli do Egypta. Mojžiš sa naučil celú múdrosť Egyptanov (Sk 7, 22). Prorok Ozeáš prorokoval o úteku Božieho Syna do Egyptu („Z Egypta som povolal svojho Syna“ – Oz 19, 1).⁹ Kopti až po dnes zachovávajú pamiatku na útek svätej rodiny z Palestíny. Na sviatok príchodu svätej Rodiny do Egypta v doxológii, ktorá sa číta 24. dňa mesiaca pachon, veriaci takto vyjadrujú svoju radosť: „Vesel sa a raduj sa, Egypt i tvoji synovia a tvoje všetky hranice, lebo prišiel k tebe Milujúci človeka, ten, ktorý bol pred vekmi“. Táto udalosť sa opisuje v apokryfných evanjeliách a v koptskom synaxári. Podľa tradície Panna Mária išla s Ježiškom na osliatku, sv. Jozef kráčal po ich boku. Tento obraz nájdeme aj dnes na Blízkom Východe.¹⁰

Koptská cirkev (ang. *the Coptic Church*) alebo Alexandrijská cirkev (ang. *the Church of Alexandria*) sa nazýva Stolec sv. Marka (ang. *See of St. Mark*).¹¹ Kopti sú hrdí na apoštolský pôvod svojej Cirkvi. Sv. Marek, ktorý napísal najstaršie kanonické evanjelium, je považovaný za zakladateľa Koptskej cirkvi. Evanjelista Marek je považovaný Koptskou cirkvou za prvého alexandrijského patriarchu. On je súčasne prvým z egyptských svätých a slávnych mučeníkov. Sv. Ján Zlatoústý (347-407) tvrdil, že evanjelium sv. Marka bolo napísané evanjelistom Markom v Egypte po grécky. Podľa Koptov sv. Marek priniesol svoje evanjelium do Alexandrie. Je pravdepodobné, že toto evanjelium bolo preložené do egyptského jazyka. Sv. Marek mal apoštolského ducha. Ohlasoval evanjelium s Pavlom a s Barnabášom v Antiochii, potom sa vrátil do Jeruzalema a tiež sprevádzal Barnabáša na Cypre. V Itálii a v Ríme bol s Petrom, ktorý ho nazýva „môj syn“. Podľa Koptov veľa prác vykonal Marek v Afrike, zvlášť v Pentapolis (*Cyréna*), kde siahajú jeho korene. Tento kraj obývali Gréci a Židia. Sv. Marek konal veľa zázrakov a zasieval zrno viery. Ohlasoval Božie slovo v Alexandrii, ktorá bola obdobou Ríma na Východe a baštou pohanstva.¹²

Počas prenasledovania kresťanov Kopti odvážne vyznávali svoju kresťanskú vieru a podstúpili mučenícku smrť z lásky k Ježišovi

⁸ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 16-18.

⁹ Porov.: *The Coptic church as an Apostolic church*. In <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7.1.2008).

¹⁰ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 19-21.

¹¹ Porov.: *The Coptic church as an Apostolic church*. In <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7.1.2008).

¹² Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 23-24. Porov.: ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 55.

Kristovi.¹³ Sv. Marek mal zomrieť v Alexandrii mučeníckou smrťou v roku 68.¹⁴ Kresťania nemali privilégium ako židia, ktorí nemuseli páliť kadidlo pred cisárskou sochou. Príkladom takéhoto mučeníctva je sv. Sofia, ktorá bola umučená za vlády siedmeho patriarchu Euménia (129-151) a ktorej telo bolo prenesené do Konštantinopola Konštantínom Veľkým (313-337). Slávna Hagia Sofia bola nazvaná po tejto mučeníčke. Ďalej je známa i sv. Katarína Alexandrijská, podľa ktorej bol nazvaný monastier (kláštor) na Sinaji.¹⁵ V Biblii, v Skutkoch apoštolov, sa spomínajú Židia z Egypta, ktorí boli prítomní na sviatku Päťdesiatnice (Sk 2, 10). Ďalej v Skutkoch apoštolov sa spomína alexandrijský žid Apollos (Sk 18, 24-28). Podľa Koptov Lukáš adresoval svoje evanjelium Teofilovi z Alexandrie. Koptský synaxár spomína kázanie Šimona Zelóta v Egypte a v Núbii.¹⁶

Misijná činnosť Koptskej cirkvi bola v prvom rade nasmerovaná na Afriku, na Pentapolis a Cyrénu. Od čias Nicejského koncilu v roku 325 patrila Cyréna Alexandrii. Egyptské kresťanstvo malo vplyv na dolinu Nílu, ktoré ležalo za južnou hranicou Egyptu – Syene (Asuan). Tam vzniklo asketické mníšstvo. Monofyzitizmus zvíťazil v severnej Núbii okolo roku 559. Monofyzický biskup Longinus bol vysvätený pre eparchiu Nobadia (kráľovstvo severnej Núbie). Podľa tradície apokryfov v Axume vládol monoteizmus. O udalosti zo Skutkov apoštolov o obrátení a krste eunucha kráľovnej Kandaky z Etiópie niektorí tvrdia, že to bola kráľovná z Núbie. Niektorí konštatujú, že Etiópia bola pohanskou až do 4. storočia. Patriarcha Atanáž mal vymenovať prvého biskupa pre Etiópiu Frumentia, ktorý prijal meno Anba Salama (Otec pokoja). Obrátenie Etiópie na kresťanstvo bolo korunovaním koptských misijných snáh. Koptskí misionári boli aktívni aj v Mezopotámii a v Perzii. Už v 2. storočí veľký Pantén, vedúci katechetickéj školy v Alexandrii, ohlasoval evanjelium v Indii. Je potrebné spomenúť činnosť sv. Atanáza, ktorý oboznámil Západ s významom mníšstva. Bohatstvo koptskej duchovnosti priniesol na Západ Ján Kasián (360-435). Jeho spisy *De institutis* a *Collationes* opisujú život egyptských mníchov. Toto bohatstvo použil aj sv. Benedikt. Podľa legendy s tébskou légiou v roku 285 prišla do Švajčiarska aj tébska misia. Na jej čele stál sv. Maurítios, ktorý bol umučený za svoje kresťanské presvedčenie. Egyptskí mnísi ohlasovali evanjelium v Írsku a v Anglicku.¹⁷ O obrátení Etiópie (Habeš, Abesínia) na kresťanskú vieru v

¹³ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 22-29.

¹⁴ Porov.: GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: *Starożytne Kościoły wschodnie*. In. HYRNIOWICZ, W. a kol.: *Ku chrześcijaństwu jutro..* Lublin : 1997, s. 127.

¹⁵ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 25-29.

¹⁶ Porov.: *The Coptic church as an Apostolic church*. In <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7.1.2008).

¹⁷ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 43-48.

4. storočí spomínajú aj iné pramene. Frumentios mal preložiť Sväté písmo do jazyka ľudu.¹⁸

Samotný termín „monofyziti“ sa začal používať v 6. storočí. Monofyziti vyznávali a vyznávajú v Ježišovi Kristovi jednu prirodzenosť vteleného Božieho Slova (gr. *μία φύσις θεου λόγου σεσαρκάμενον*). No túto prirodzenosť nechápali monofyziti ako jednoduchú prirodzenosť, ale ako zloženú, v ktorej božstvo a človečenstvo boli zjednotené nerozdelene a nezmiešane. Pretože ľudská prirodzenosť v Kristovi má svoju existenciu v božskej hypostáze Logosa, odmietajú protivníci Chalcedonu Kristovmu človečenstvu status prirodzenosti (gr. *physis*).¹⁹ Dnes ani katolíci nenazývajú Koptov monofyzitmi, skôr predchalcedonskými kresťanmi, lebo sa ukázalo, že kristologický „monofyzitizmus“ je skôr verbálny a pochádza z odlišnej terminológie.²⁰ Dokazujú to aj mnohé vyhlásenia Koptskej ortodoxnej cirkvi, medzi iným aj s Katolíckou cirkvou.²¹ Koptská cirkev sa dnes angažuje v ekumenickej činnosti. Kopti udržiavali priateľské vzťahy so Sýrskou, Arménskou cirkvou, s indickými kresťanmi. Zvlášť je potrebné spomenúť vzťahy s Etiópskou cirkvou, pre ktorú bol konsekrovaný prvý etiópsky patriarcha-katholikos otec Bazil v roku 1959. Koptská cirkev sa angažuje v Svetovej rade cirkvi. Kopti poslali svojich pozorovateľov na Druhý vatikánsky koncil (1962-1965). Kopti vedú dialóg s moslimami.²² Aj Katolícka cirkev prispela k ekumenickej otvorenosti koptských kresťanov. Pápež Pavol VI. daroval časť relikvií sv. Marka egyptskému pápežovi Cyrilovi VI., ktoré sú uložené v novej katedrále v Kairo.²³

Podľa Koptov Arabi v 7. storočí oslobodili Egypt od byzantskej tyranie. Monofyzický patriarcha Benjamín, ktorý sa desať rokov ukrýval pred melchitským patriarchom a prefektom i pred byzantskými prenasledovateľmi, vystúpil z podzemia. Amr, ktorý dobyl Alexandriu, dovolil patriarchovi Benjamínovi riadiť svoju Cirkev. Za jeho patriarchátu nastal rozvoj koptskej národnej kultúry, náboženstva a umenia. Arabi nerobili rozdiel medzi melchitmi, monofyzitmi a monotelétmi. Kopti neboli spokojní s arabskou nadvládou, hoci boli oslobodení od byzantskej suro-

¹⁸ Porov.: ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov – Cirkevné dejiny II*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1995, s. 23.

¹⁹ Porov.: HAINTHALER, T.: *Monophysitismus*. In. KASPER, W. a kol.: *Lexikon für Theologie und Kirche 7*. Freiburg im Breisgau : Herder, 1998, s. 418-421.

²⁰ Porov.: GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: *Starożytnie Kościoły wschodnie*. In. HYRNIOWICZ, W. a kol.: *Ku chrześcijaństwu jutro..* Lublin : 1997, s. 115.

²¹ Porov.: BRAKMANN, H.: *Kopten*. In. KASPER, W. a kol.: *Lexikon für Theologie und Kirche 6*. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997, s. 358-360.

²² Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 102-104.

²³ Porov.: *The Coptic church as an Apostolic church*.

In <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7.1.2008).

vosti. Niektorí Kopti prestúpili na islam.²⁴ Politický odpor východných národov proti Byzancii skončil neskoršie tým, že ochotne vítali moslimských Arabov ako osloboditeľov.²⁵ Islamská nadvláda bola poznamenaná periodami prenasledovania, ale aj obdobiai relatívnej slobody, počas ktorých Cirkev prekvitala a vytvorila teologické a duchovné dielo v arabskom jazyku.²⁶

V rokoch 1809-1852 bol patriarchom Alexandrie Peter VII. Patriarcha si získal uznanie vicekráľa, lebo odmietol ponuku ochrany zo strany ruského cára. Patriarcha konsekroval prvého biskupa pre Sudán. Do Etiópie poslal s diplomatickým posolstvom mnícha Dawuda, ktorý sa stal nástupcom Petra VII. ako Cyril IV. Cyril IV. (1854-1861) je všeobecne považovaný za otca koptskej reformy. Zakladal školy pre Koptov, no najvýznamnejším dielom ostáva kolégium, kde štúdium bolo bezplatné. Cyril otvoril prvú školu pre dievčatá v Egypte. Cyril IV. podporoval tlač v krajine, obnovoval staré chrámy, stavал nové. Dokončenie budovy súčasnej baziliky sv. Marka vo štvrti Ezbekija bolo pravdepodobne najväčším úspechom v tej oblasti. Kňazi sa zúčastňovali na permanentnej formácii. Cyril nadviazal kontakty s gréckym melchitským patriarchom, s Ruskou pravoslávnu cirkvou a Anglikánskym spoločenstvom. Cyril V. (1824-1927) otvoril koptskú technickú školu pre chlapcov a dievčenskú školu. Cyril V. posvätil jeden chrám v Chartúme (Sudán).²⁷

2 Teologické myslenie Koptov

Alexandrijská škola podriadila rozum viere a pestovala špekulatívnu vedu i alegorický výklad Svätého písma.²⁸ Alexandrijská katechetická škola bola najstarším dôležitým prostredím teologickej náuky v kresťanskom staroveku. Jej členovia sa zaslúžili o formuláciu prvých systémov kresťanskej teológie a napísali dôležité exegetické diela. Mnohí koptskí veriaci považujú za zakladateľa alexandrijskej katecheticej školy sv. Marka evanjelistu. Najstaršia zmienka o existencii tejto školy pochádza z čias Pantena, ktorý zomrel okolo roku 190. K predstaviteľom tejto školy patrí Klement Alexandrijský, Origenes, Dionýzios Alexandrijský, Dydimos Slepý. Keď sa venujeme Koptskej cirkvi, nemôžeme nespomenúť alexandrijských patriarchov Atanáza a Cyrila Alexandrijského.

Podľa Klementa (150-215) *gnosis* (náboženské poznanie alebo osvietenie – lat. *illuminatio*) je podstatným obsahom kresťanskej dokonalosti. Podobne ako Sokrates Klement považoval nevedomosť horšiu

²⁴ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 102.

²⁵ Porov.: ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov – Cirkevné dejiny II*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1995, s. 152.

²⁶ Porov.: ROBERSON, R.: *The eastern christian churches*. Roma : 1999, s. 28.

²⁷ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 88-95.

²⁸ Porov.: ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 145.

ako hriech. Klement hlásal teóriu o božskom pôvode filozofie. Klement chcel zdôvodniť, že samotná prirodzenosť Cirkvi a Písma sa dajú uviesť do súladu s gréckou filozofiou. Hlavné diela Klementa sú *Protreptikos*, *Paidagogos* a *Stromateis*. Klement Alexandrijský sa snažil zmieriť grécku kultúru s kresťanstvom.²⁹ Klement Alexandrijský uvádza do kresťanského slovníka slovo *théoria* a stotožňuje kresťanskú dokonalosť s kontempláciou.³⁰

Origenes (185-254), skutočný syn Egypta, Kopt z krvi a kosti, sa narodil v kresťanskej rodine. Jeho otec Leonidas zomrel mučeníckou smrťou. Ako mladý človek viedol asketický spôsob života, zúčastňoval sa na večerných pobožnostiach a uskutočňoval obsah evanjelia doslovné až do takého stupňa, že sa vykastroval, stal sa eunuchom (Mt 19, 12). Táto skutočnosť sa stal príčinou konfliktu s patriarchom Demetrom I. Origenes vydal kritické vydanie Starého zákona (*Hexapla*). V šiestich stĺpcoch sa nachádzali všetky dostupné hebrejské a grécke verzie Svätého písma Starej zmluvy. Toto dielo poznal a používal sv. Hieroným z Cézarei. Komentáre Origena (*scholia*) preložil do latinčiny Rufín. Najvýznamnejšie Origenovo dielo je *De principiis*. V diele *Contra Celsum* Origenes bránil kresťanstvo voči námietkam pohanského filozofa Celsa. Origenes mal problémy v cirkevnej disciplíne. V Palestíne vyučoval kresťanskú náuku, tu bol vysvätený za kňaza. Patriarcha Demeter ho exkomunikoval, vyhlásil svätenia za neplatné a vylúčil Origena z katechetického školy. Po roku 231 Origenes sa usídlil v Cézarei v Palestíne. Origenov žiak Heraklas sa stal patriarchom a ako prvého ho mali kňazi oslovovať *papa* (otec). Od toho času patriarchovia Alexandrie majú titul pápež. Dionýzios Alexandrijský zabraňoval nanovo krstiť heretikov a schizmatikov.³¹ Origena môžeme považovať za jedného z prvých mystických autorov. V svojom spise *O modlitbe* vysvetľuje, že v modlitbe sa kresťan obracia k Bohu a hovorí s ním.³² Klement Alexandrijský a Origenes boli veľkými teológmi, ktorí v 3. storočí realizovali spojenie viery a vedy, teológie a filozofie, Cirkvi a kultúry.³³

Egypt bol zvlášť spojený s gnózou a s arianizmom. Egyptská gnóza je spojená s Valentínom a Bazylidesom. Pohanské predkresťanské prvky niektorí kresťania spojili s kresťanskou doktrínou. Spásu ľudstva začali spájať s gréckou *gnosis*, je to zjavené poznanie Boha, ktoré je dostupné pre duchovnú elitu. Osvietení (lat. *illuminati*) môžu získať privilégium spasenia skrze ezoterickú prax. Gnosticci uznávali existenciu najvyššej

²⁹ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 29-34.

³⁰ Porov.: ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu – Modlitba*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 17.

³¹ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 29-34.

³² Porov.: ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu – Modlitba*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 17.

³³ Porov.: KÜNG, H.: *Spurensuche*. München : Piper, 1999, s. 241.

bytosti, z ktorej sa emanovali eóny, anjelské formy alebo emanácie, ktoré dali počiatok Demiurgovi, stvoriteľovi sveta. Zemské sféry boli zlé, a preto zostúpil Ježiš, uznávaný za Logos a za vyslanca najvyššieho Bytia, so svetlom *gnosis*, ktorého iskra bola apoštolsky odovzdaná budúcim generáciám duchovnej elity. Podľa gnostikov mal Ježiš len zdanlivé telo. Ježiš mal byť zachránený od agónie na kríži zázrakom, alebo mal za neho zomrieť Judáš Iškariotský, alebo Šimon Cyrenejský. Podobné myšlienky obsahoval doketizmus alebo neskôr Korán. Proti doketizmu a gnóze bojovali sv. Ignác Antiochijský (35-101), sv. Irenej Lyonský (130-200), Tertulián z Kartága (160-220), rímsky teológ sv. Hypolit (170-236). Neskôr gnosticizmus bol pohltý manicheizmom (manicheizmus je miešanina parsizmu, budhizmu a kresťanstva³⁴). O gnosticizme nám hovorí zbierka papyrusových kódexov „Tajomné knihy egyptských gnostikov“.

Ďalší veľký spor nastal v 4. storočí. Predmetom sporu boli otázky jednoty Svätej Trojice, vzťahu Ježiša k Bohu, Syna a Otca a miesta Svätého Ducha v Trojici. Časť veriacich súhlasila s Atanájom (296-373), sekretárom patriarchu Alexandrie Alexandrom, ktorý po smrti patriarchu sa stal alexandrijským patriarchom, že Syn je jednej podstaty s Otcem (gr. *homoousios*), druhá skupina súhlasila s Áriom (250-336) a vyznávala formulu *homoiousios*, ktorá vysvetľovala, že Syn napriek svojmu božskému pôvodu je len podobnej podstaty, zrodený z Otca ako nástroj pre vznik sveta a následne Syn nie taký večný ako Otec. Atanáž a Ários bolo výbornými teológmi, žili asketickým spôsobom života, vynikali bezhraničnou horlivosťou. Ários bol pravdepodobne vychovaný Antiochijskou školou, mal za učiteľa Luciána, ktorý hlásal subordinacionizmus. Ários sa opieral o grécke prvky, Atanáž mal za sebou Egypt a Otcov púšte. Arianizmus mal na začiatku všeobecnejší vplyv na veriacich ako ortodoxia, zvlášť za hranicami Egypta, preto sv. Atanáž sa stál v opozícii k celému svetu (lat. *Athanasius contra mundum et mundus contra Athanasium*).

Teologický problém s Áriom sa ukázal vtedy, keď Ários sa stal presbyterom Cirkvi v Baukalis. Patriarcha Alexandrie Alexander (†328), aby vyriešil problém, zvolal synodu v roku 320 do Alexandrie, na základe ktorej exkomunikoval Ária. Napriek rozhodnutiu patriarchu Ários šíril svoje myšlienky medzi ľuďmi vo forme hymnov (*Thalia*, Besedy). Tak si ariánska kristológia získala sympatie medzi ľuďmi. Vďaka priateľstvu s Euzébiom z Nikomédie, ktorý pokrstil cisára Konštantína, mal Ários voľný vstup do cisárskeho paláca. Cisár chcel mal jednotu v ríši, tak napísal obidvom rivalom, aby sa zdržali nepochopiteľnej logomachie (háďanie o slovíčka). Na radu biskupa Kordoby Hózia a patriarchu Alexandra bol zvolaný všeobecný koncil do

³⁴ Porov.: ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I.* Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 75.

Nicei v roku 325. Prvý raz v histórii 318 biskupov, ktorí reprezentovali západné, africké, byzantské a východné kresťanstvo, sa zišli, aby zlikvidovali dogmatické a doktrínálne rozdiely. Ários a ďalší štyria biskupi, ktorí odmietli podpísať text vyznania viery, boli odstránení z úradu a poslaní do vyhnanstva. Po smrti Alexandra nastúpil na patriarchálny stolec Atanáž, ktorý bol päťkrát poslaný do vyhnanstva. Počas pobytu v Ríme u rímskeho pápeža Júlia I. (339-346) oboznámil Rímsku cirkev s koptským mníštvom. Najznámejšie dielo Atanáža je *Vita Antonii* (Život Antona).³⁵ V tomto spise Atanáž spomína Antonov zápas s démonmi, rozlišovanie myšlienok, aby povzbudil k životu modlitby, o ktorý sa usilovali egyptskí mníši.³⁶ V teologickom systéme Ária sú zjavné aj gnostické prvky, lebo sa pridržiaval dualistického princípu Boha a sveta.³⁷

Ďalšou významnou osobnosťou Alexandrie bol sv. Cyril (412-444), nazývaný Veľký. Stal sa patriarchom po svojom ujovi Teofilovi. Viedol polemiky s neoplatonikmi a s nováciánmi. No najväčším konfliktom v jeho živote bol spor s konštantinopolským patriarchom Nestóriom. Nestórios bol proti titulu Panny Márie *Theotokos*, nazýval Máriu *Christotokos*. Cyril s problémami poinformoval cisára Teodózia II., cisárovnú Eudoxiu a sestru cisárovnjej Pulchériu. Súčasne informoval pápeža Celestína I., ktorý ochotne stál na strane Cyrila aj preto, lebo Nestórios prijal pelagiánov, nepriateľov Celestína. Celestín odsúdil Nestória na synode v Ríme a v Alexandrii vyriekol Cyril nad ním 12 anatém. Aby sa vyriešil teologický spor, bol zvolaný Tretí všeobecný koncil do Efezu (431). Na koncile bol Nestórios odsúdený a exkomunikovaný. No keď neskôr prišiel biskup Ján z Antiochie s inými biskupmi, Nestórios zvolal vlastný koncil, kde odsúdili Cyrila a biskupa z Efezu Memmona. Cisár podpísal rozhodnutia obidvoch synôd, preto Cyrila a Nestória uvrhli do väzenia. Následkom intrig bola oslobodená Cyrilova skupina a Nestórios bol uväznený v svojom starom kláštore. V spore nakoniec zvíťazil Cyril. V Cyrilovej teológii pozorujeme, že skoro synonymicky používal slová *physis* a *hypostasis*, čo vyvolalo chalcedónsky spor. Mnohí tvrdia, že na konci Cyrilovho života mala Alexandria vedúce postavenie v celom vtedajšom kresťanskom svete.³⁸ Na koncile v Efeze bol Nestórios ako nový Judáš vyobcovaný a zosadený.³⁹ Cyril Alexandrijský rozlišoval prirodzenosti v Kristovi po

³⁵ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 34-42.

³⁶ Porov.: ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu – Modlitba*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 18.

³⁷ Porov.: ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 110.

³⁸ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 34-42.

³⁹ Porov.: ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 125.

zjednotení len v mysli (gr. . *εν θεωρια μονη*).⁴⁰ Vedúce postavenie v kresťanskom svete stratila Alexandria po Chalcedonskom koncile.⁴¹

Všeobecné koncily v Nicei (325), v Konštantinopole (Carihrad 381) a v Efeze (431) sa snažili vykoreniť herézu a doktrínálne rozdiely. Sformulovalo sa nicejské vyznanie viery a kristologickú definíciu Cyrila Alexandrijského (Veľkého) i jeho interpretáciu vzťahu božskej a ľudskej prirodzenosti v Kristovej osobe akceptovali v Efeze. Z koptského pohľadu najväčší vplyv na tieto koncily mali predstavitelia Alexandrijskej cirkvi. Niektorí historici konštatujú, že patriarchovia v Alexandrii sa stali v kresťanskom staroveku „faraónmi Cirkvi“ a získali status, ktorý znepokojoval biskupov Ríma a Konštantinopola. No dedičstvo Atanáza a Cyrila prešlo do rúk Dioskura, ktorý sa im nevyrovnal. Vtedajšie doktrínálne rozdiely sa dotýkali spojenia božskej a ľudskej prirodzenosti v Kristovej osobe. Ako odpoveď na nestorianizmus Eutyches (378-454), bohabojný archimandrita gréckeho monastiera v Konštantinopole, presadzoval názor o jednote dvoch prirodzeností v jednej výlučne božskej prirodzenosti Kristovej od času vtelenia Božieho Syna. Konštantínopolský biskup Flavián ho preto exkomunikoval.⁴²

Koptskí kresťania majú svoj názor na udalosti okolo osoby archimandritu Eutycha. Eutyches mal vplyv na cisárskom dvore, dobre poznal vysoko postaveného eunucha Chryzáfia, ktorý prehovoril Teodózia II., aby zvolal synodu pod predsedníctvom Dioskura do Efezu v roku 449. Podľa cisárovho prania prišli delegáti Východu a Západu. Eutyches obhajoval svoje tézy, ale zriekol sa tvrdenia, že v Kristovej osobe je len jedna prirodzenosť. Vyznal nicejskú vieru a formulu sv. Cyrila Alexandrijského. Synoda v Efeze ho zbavila viny a vrátila mu jeho dávne funkcie. Výsledkom synody bolo zbavenie úradu biskupa Flaviána a cisárska garda zneuctila Flaviána a jeho prívržencov.⁴³ Dr. Jozef Špirko v svojich *Cirkevných dejinách* charakterizoval Dioskura ako surového patriarchu, patriarchu Flaviána mali tak týrať, že hneď potom zomrel.⁴⁴

Podľa Koptov to bol ďalší krok potvrdenia supremácie Alexandrie, ktorou sa povyšoval Dioskuros, čo vyvolalo názor o celej synode, že bola lúpežou (lat. *latrocinium*, lotrovský snem⁴⁵), ako o tom písal rímsky pápež sv. Lev Veľký cisárovi. Dioskuros nemúdro ignoroval

⁴⁰ Porov.: HAINTHALER, T.: *Monophysitismus*. In. KASPER, W. a kol.: *Lexikon für Theologie und Kirche* 7. Freiburg im Breisgau : Herder, 1998, s. 418-421.

⁴¹ Porov.: ALEŠ, P.: *Křesťanská církev v období všeobecných snemov – Církevné dějiny II*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1995, s. 152.

⁴² Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 48-49.

⁴³ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 49.

⁴⁴ Porov.: ŠPIRKO, J.: *Církevné dějiny I*. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 127-128.

⁴⁵ Porov.: ALEŠ, P.: *Křesťanská církev v období všeobecných snemov – Církevné dějiny II*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1995, s. 144.

dogmatický list pápeža Leva, ktorý rímska delegácia priniesla so sebou na synodu. Po smrti cisára Teodózia II. nastúpil na cisársky trón Marcián (450-457), ktorý si zobral za manželku bývalú mníšku a sestru zomrelého cisára, Pulchériu. Súčasne sa zmenila aj cisárska politika k Cirkvi. V roku 451 bol zvolaný Chalcedónsky koncil, aby bol odsúdený Dioskuros za jeho zmierlivý postoj k Eutychesovi a aj preto, že Kopti prijali Cyrilovu formulu o jednote dvoch prirodzeností. Chalcedónsky koncil odsúdil Dioskura. Koncil schválil 28 kánonov, kde v poslednom sa spomína druhé miesto Konštantinopolu po Ríme. Podľa Koptov Egyptská cirkev stratila takto svoju vedúcu úlohu v Cirkvi. Toto začal hlavne presadzovať pápež sv. Lev (440-461). Alexandrijská cirkev neuznala Chalcedónsky koncil. Tak vznikla Egyptská cirkev. Podľa Koptov takáto situácia vznikla na základe politického pozadia a privátnych záujmov. Rím akceptovaním dvoch prirodzeností získal nestoriánskych biskupov. Konštantinopol získal miesto po Ríme vďaka poníženiu Dioskura. Až po dnešné časy Kopti s rozhorčením spomínajú Chalcedónsky koncil a protestujú proti tomu, že sú nasledovníci Eutycha. Kopti nikdy nenegovali existenciu dvoch prirodzeností v Kristovi, ale požadovali ich jednotu. Kopti uznávajú len prvé tri koncily za všeobecné snemy. Odmietajú chalcedónsku formulu, ktorá podľa nich protirečí nicejskému vierovyznaniu a rozhodnutiam Efezskej synody. Nikdy sa nenazývali monofyzitmi, hoci nebojovali proti tomuto termínu a prijímali ho, aby sa odlíšili od kresťanov „difyzitov“. Pre Koptov apoštolské stolce v Alexandrii, v Antiochii a v Ríme mali ten istý status.⁴⁶

Bezprostredným výsledkom Chalcedónskeho koncilu v roku 451 bola prvá veľká schizma v apoštolskej Cirkvi. Západ používal slovo monofyzitizmus o Východe, Východ difyzitizmus o Západe. Kopti sa postavili na odpor proti narastajúcemu byzantskému imperializmu, ktorý svoj vrchol dosiahol za Justiniána (527-565). Kopti nesúhlasili a nesúhlasia s názormi Eutycha a sú názory, že rozdielne kristologické názory neboli príčinou schizmy. Sú skôr názoru, že schizma mala politickú príčinu. Vedúce postavenie na prvých troch ekumenických konciloch mali alexandrijačania. Po Chalcedónskom koncile, po odstránení patriarchu Dioskura, v Alexandrii nachádzame dvoch patriarchov. Prvý, Protérios (452-457), bol prívržencom byzantského imperializmu a reprezentoval melchitskú stranu. Na druhej strane Egyptania si zvolili vlastného patriarchu Timotea Ailura; táto línia patriarchov obhajovala monofytizmus a egyptské záujmy.⁴⁷

Nový spôsob riešenia problémov medzi monofyzitmi a difyzitmi sa nazýva *Henotikon*. Tvorcovia dokumentu, patriarcha Konštantinopola Akácios (471-489) a Peter Mongos, patriarcha Alexandrie, sa snažili, aby

⁴⁶ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 49-51.

⁴⁷ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 60-62.

sa Cirkev vrátila do predchalcedónskej teológie. *Henotikon* uznával prvé tri ekumenické snemy a odsúdil Nestória a Eutycha. O Kristovi učí, že má tú istú prirodzenosť ako Otec, ale spojenú súčasne s ľudskou prirodzenosťou. *Henotikon* sa vyhýbal zmienkam o jednej alebo dvoch prirodzenostiach. Odsúdila sa iná viera, aj vyznanie viery Chalcedonského koncilu. Alexandria a Konštantinopol nadviazali vzťahy, no Rím ostal nespokojný. Pápež Félix exkomunikoval Grékov na Rímskej synode v roku 484. Vznikla akaciánska schizma. Za pápeža Hormizdasa a cisára Justína I. (518-527) nastalo zmierenie Ríma a Konštantinopola. V svojej formule Hormizdas odsúdil Nestória, Eutycha, Dioskura, Akácia a všetkých monofyzitov.

Ďalší cisár Justinian (527-565), hoci bol zástancom Chalcedonského koncilu, snažil sa o zmierenie s monofyzitmi. V roku 544 vydal edikt, v ktorom odsúdil „Tri kapitoly“ (*Tria Kephalia*), náuku Teodora z Mopsvestie, Teodoretu z Cýru a Ibasu z Edesy. Východ prijal toto odsúdenie nestorianizmu. Pápež Vigílius odsúdil tiež „Tri kapitoly“.⁴⁸

Situácia v Egypte sa nezmenila ani za cisára Heraklia, ktorý tu menoval melchitského patriarchu so širokými právomocami. So súhlasom Sergia, patriarchu v Konštantinopole (610-638), cisár Heraklios vyhlásil novú náuku – monoteletizmus. Monoteletizmus zdôrazňoval jednotu božskej a ľudskej vôle Ježiša Krista, ktoré boli identické, zharmonizované. Túto náuku prijal Atanáž, patriarcha Antiochie (621-629) a Honórius I. (625-638), rímsky pápež. Prijatie tejto koncepcie v Antiochii pretrvalo medzi maronitmi v Libanone. Alexandria odmietla takúto koncepciu. Následkom toho cisár Heraklios povýšil Cýru za melchitského patriarchu Alexandrie a cisárského prefekta, ktorý kruto prenasledoval koptov. Tu sa zrodila nenávisť ku všetkému, čo je byzantské.⁴⁹

3 Špiritualita a liturgia Koptov

Kresťanské mníšstvo sa zrodilo v Egypte, kde klíma, púšť a pôda priaznivo vplývali na také hnutia.⁵⁰ Kardinál Špidlík považuje Origena za predchodcu kresťanských mníchov, pretože viedol príkladný kresťanský život. Gregor Divotvorca opisuje život u Origena, ktorý prežil v spoločenstve jeho žiakov. Študovali tam, modlili sa spoločne a Origena opisuje ako skutočného duchovného otca. Hlavným zamestnaním bolo *lectio divina*, spoločne čítali a alegoricky vysvetľovali Sväté písmo, ktoré chápali ako duchovnú potravu, ako živé spojenie s Logosom v písomnej podobe. Origenes zdôrazňoval vyhýbanie sa svetu, hlavne v duchovnom zmysle, to znamená je potrebné varovať sa

⁴⁸ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 62-64.

⁴⁹ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 65-67.

⁵⁰ Porov.: ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 170 - 172.

všetkeho, čo odporuje zbožnosti. Svätyňu nemáme hľadať na nejakom mieste, ale v činoch, v živote a v mravoch. Origenes poukazoval na veľký význam duchovného boja proti zlým myšlienkam a táto téma sa stane typická v mníšskych spisoch. Origenes poukázal na panenstvo ako na predobraz budúceho života, ako na eschatologickú anticipáciu spasených.⁵¹

Koptské mníšstvo je skutočným darom pre kresťanstvo. Väčšinou sa prezentuje, že sv. Anton (251-356) je zakladateľom mníšstva. O jeho živote sa kresťania dozvedeli od sv. Atanáza. No už počas prenasledovaní mnohí utekali na púšť. Aj sv. Anton vo vnútri Východnej púšte stretol Pavla pustovníka, ktorý mal okolo 130 rokov. Od mladosti považoval Pavol život na púšti za dokonalý. No dôležitú etapu v genéze koptského mníšstva považujeme „antoniovské mníšstvo“. Zbožný samotár alebo anachoreta si preto vyberal samotú, askézu (gr. *ασκησις* - sebazaprenie) a prísnosť, aby umŕtvoval svoje telo pre spásu duše. Okolo Antona sa zhromaždilo mnoho učeníkov. Tak vznikali mnohé skupinky anachoretov okolo pustovne človeka svätého života. Už za života sv. Antona sa rozvinul kolektívny eremitizmus. Žiak sv. Antona, Makários Veľký, sa vyznačoval praktizovaním askézy. Počas Veľkého pôstu nič nejedol, ani nepil vodu, len v nedeľu zjedol niekoľko listov kapusty bez okázalosti. Nespál, neklakol si, ani sa neozval.⁵² Podľa patriarchu Atanáza bol sv. Anton Veľký Boží muž.⁵³

V Tabenna v Thebais sa začala nová kapitola v histórii mníšstva, ktorá je spojená so sv. Pachómiom (290-346). Pachómios, najprv pohan, sa stal po skončení vojenskej služby, kresťanom. Pachómios, ktorý sa cvičil v askéze u Palemona, si uvedomil, že samotá, umŕtvovanie a pôst nie sú jedinou cestou do neba, preto chcel spojiť asketický spôsob života so životom v spoločenstve (zakladateľ koinobie; gr. *koinos bios*, spoločný život⁵⁴). Podľa niektorých mal monastier v Tabenne 7000 mníchov, v Nitrii 5000 a v Arsinoe 10 000. Systém Pachómia spočíval v spojení koncepcie vojaka a svätca. Celibát, čistota, chudoba a poslušnosť sú základnými čnosťami dobrého mnícha. Pachómios zaviedol fyzickú prácu a určité vzdelávanie v spoločenskom živote mnícha. Novic musel poznať naspamäť 12 žalmov a dva listy z Nového zákona. Mních mal pracovať pre svoj každodenný chlieb. V monastieroch v Egypte okrem koptských mníchov boli tiež Gréci, Rimania, Kapadóčania, Sýrčania, Etiópci a iní. Sv. Ján Zlatousta (347-

⁵¹ Porov.: ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského Východu – Mništví*. Velehrad : Refugium, 2004, s. 26.

⁵² Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 51-53.

⁵³ Porov.: ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského Východu – Mništví*. Velehrad : Refugium, 2004, s. 29-30.

⁵⁴ ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov – Cirkevné dejiny II*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1995, s. 96.

407), biskup Konštantinopola žil v pachomiánskom monastieri v Tebaide od roku 373 do roku 381. Podobne aj sv. Hieroným (342-420), sv. Rufín (345-410) prišli z Itálie do Egypta. Sv. Bazil (330-379), kapadócky Otec, priniesol mníšstvo do Byzancie z Egypta. Aj sv. Ján Kasián strávil sedem rokov v Tebaide a v Nitrii. Etéria, opátka zo Španielska a rímska aristokratka Melánia navštívili Otcov púšte.⁵⁵ Mnísi žili v celách rozsiahlejšieho domu, obkľúčeného múrom (gr. *μοναστηριον*).⁵⁶

Regulu sv. Pachómia nahradila prísnejšia regula sv. Šenuta z Atripa (Šnudi, †466⁵⁷). Šenuta pravdepodobne sprevádzal Cyrila na Efezský koncil. Po vzniku koptského monofyzitizmu očisťoval koptskú liturgiu a literatúru od gréckych vplyvov. Z mníchov boli volení koptskí patriarchovia.⁵⁸

Na čele Koptskej cirkvi stojí pápež Alexandrie a patriarcha stolca sv. Marka. Starší titul znel: „Najsvätejší pápež a patriarcha veľkého mesta Alexandrie a miest, ktoré patria Egyptu, svätého mesta Jeruzalema, Abysínie, Núbie, Pentapolis a všetkých miest, kde učil sv. Marek“. Etópia má patriarchu-katholikosa, ktorý je podriadený Alexandrijskému stolcu. Kopti síce nehovoria o neomylnosti svojho patriarchu, ale uznávajú jeho najvyššiu autoritu nad celou Cirkvou. Alexandrijský pápež je jedným zo štyroch apoštolských patriarchov (rímsky, antiochijský, alexandrijský a efezský). V Koptskej cirkvi je dobrovoľný celibát (po kňazskej vysviacke sa nemožno ženit), no patriarchom sa môže stať jedine mních. Častým prípadom v minulosti bolo aj to, že patriarchovia sa volili spomedzi diakonov a archidiakonov. Diakoni sa môžu oženit aj po vysviacke. Veľký význam v Koptskej cirkvi majú monastiere (kláštory).⁵⁹

Koptská ortodoxná cirkev (ang. *Coptic Orthodox Church*) má viac ako 5 miliónov veriacich (10 % obyvateľstva). V Egypte tvoria Kopti menšinu, no tvoria najväčšiu kresťanskú menšinu na Blízkom a Strednom Východe. Napriek mnohým prekážkam sú aktívni v spoločenskom živote. V USA a v Kanade majú spolu viac ako 85

⁵⁵ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 53-56.

⁵⁶ Porov.: ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 171..

⁵⁷ ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov – Cirkevné dejiny II*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1995, s. 96.

⁵⁸ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 57-59.

⁵⁹ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 105-108. Diakonát sa udeľuje dospievajúcim, ktorý je vykonávaný dočasne. Pápež-patriarcha Schenuda III. ustanovil diakonisy, ktoré dostávajú požehnanie bez vkladania rúk. Porov.: BRAKMANN, H.: *Kopten*. In. KASPER, W. a kol.: *Lexikon für Theologie und Kirche* 6. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997, s. 358-360. Bezženstvo nebolo uložené kňazstvu ako povinnosť. V prvých storočiach nejestvoval v tom ohľade nijaký cirkevný zákon. Porov.: ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 84.

farnosť⁶⁰ a v Európe (Veľká Británia) 6 farností. Spoločenstvá v diaspore sú v jurisdikcii patriarchu. V súčasnosti existujú koptskí kresťania, ktorí sú zjednotení s Rímom (ang. *Coptic Catholic Church*). Pápež Lev XIII. zriadil Koptský katolícky patriarchát v Alexandrii. Koptská katolícka cirkev má asi 150 000 veriacich.⁶¹ Koptský ortodoxný patriarcha má svoje sídlo od 11. storočia v novom hlavnom meste krajiny v Kairo.⁶² Etiópsky *katholikos* je uvádzaný do úradu alexandrijským patriarchom.⁶³

Svätá liturgia je pre koptských kresťanov centrum celej sviatostnej služby. Mnohé obrady, ktoré sú spojené s krstom, manželstvom, pomazaním chorých a s inými sviatosťami, dosahujú svoj vrchol vo svätej liturgii a končia sa svätým prijímaním. V súčasnosti Kopti slávia liturgiu sv. Bazila Veľkého, sv. Gregora Nazíanskeho a sv. Marka. Etiópska cirkev má 14 liturgií. Eucharistiu môže sláviť len vysvätený kňaz. Pri eucharistii sa používa kvasený chlieb, ale nie solený. V tajomstve božskosti v anafore veriacich sa posväcuje sväté telo a najdrahšia Pánova krv. Oltár a iné liturgické predmety pri sv. prijímaní nemôžu byť používané druhýkrát toho istého dňa na eucharistickú liturgiu. No liturgia môže byť slávená na druhom z troch prestolov, ktorú sú vo svätyni.⁶⁴

V liturgii *Euchologion* od Serapiona z Thmuis (4. storočie), v anafore sa nachádza „Svätý“, epikléza k Synovi a nie k Svätému Duchu. Je to miešánina egyptskej liturgie a vlastnej tvorivosti. Typickým prejavom koptskej zbožnosti boli púte.⁶⁵ Koptská liturgia má základ v pôvodnom gréckom alexandrijskom obrade. Slávi sa v arabskom a koptskom jazyku.⁶⁶ Eucharistia je považovaná za veľké tajomstvo viery. Koptská duchovnosť má mníšske črty.⁶⁷ Koptská liturgia slúži aj ako teologické miesto (lat. *locus theologicus*), je miestom, z ktorého teológia „vyviera“. Aj v tejto liturgii nachádzame prvotnú teológiu, ktorá je vierou Cirkvi.⁶⁸ Reforma latinskej liturgie na Druhom vatikánskom koncile

⁶⁰ Porov.: ROBERSON, R.: *The eastern christian churches*. Roma : 1999, s. 29.

⁶¹ Porov.: GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: *Starożytne Kościoły wschodnie*. In. HYRNIOWICZ, W. a kol.: *Ku chrześcijaństwu jutra..* Lublin : 1997, s. 129.

⁶² Porov.: BRAKMANN, H.: *Kopten*. In. KASPER, W. a kol.: *Lexikon für Theologie und Kirche* 6. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997, s. 358-360.

⁶³ Porov.: PAPOUŠEK, D.: *Koptská církev*. In. HORYNA, B. – PAVLINCOVÁ, H.: *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 350.

⁶⁴ Porov.: ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 108-112.

⁶⁵ Porov.: ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu – Modlitba*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 26.

⁶⁶ Porov.: ROBERSON, R.: *The eastern christian churches*. Roma : 1999, s. 29.

⁶⁷ Porov.: GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: *Starożytne Kościoły wschodnie*. In. HYRNIOWICZ, W. a kol.: *Ku chrześcijaństwu jutra..* Lublin : 1997, s. 128.

⁶⁸ Porov.: MOJZEŠ, M.: *Liturgická teológia a jej miesto v systéme teologických vied*. In. Theologos - Roč. 6, č. 1 (2005), s. 103-112.

prijala z anafory sv. Marka aklamáciu po konsekrácii: „Smrť tvoju, Pane, zvestujeme...“.⁶⁹

Koptská ortodoxná cirkev patrí medzi východné cirkvi. Aj na ňu sa vzťahujú slová Druhého vatikánskeho koncilu, že „tieto cirkvi, hoci oddelené, majú pravé sviatosti a najmä – mocou apoštolského nástupníctva – kňazstvo a Eucharistiú, prostredníctvom ktorých sú s nami ešte stále spojené veľmi úzkymi zväzkami“.⁷⁰

Zoznam použitej literatúry

- ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov – Cirkevné dejiny II*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1995.
- ATIYA, S. A.: *Historia kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978.
- BRAKMANN, H.: *Kopten*. In. KASPER, W. a kol.: *Lexikon für Theologie und Kirche 6*. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997.
- DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Unitatis redintegratio*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993.
- GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: *Starożytnie Kościoły wschodnie*. In. HRYNIEWICZ, W. a kol.: *Ku chrześcijaństwu jutra*. Lublin : 1997.
- HAINTHALER, T.: *Monophysitismus*. In. KASPER, W. a kol.: *Lexikon für Theologie und Kirche 7*. Freiburg im Breisgau : Herder, 1998.
- KARDIS, K.: *Úvod do dejín náboženstva I*. Prešov : Pro communio, 2006.
- KÜNG, H.: *Spurensuche*. München : Piper, 1999.
- MOJZEŠ, M.: *Liturgická teológia a jej miesto v systéme teologických vied*. In. Theologos - Roč. 6, č. 1 (2005).
- NADOLSKI, B.: *Liturgika I*. Poznań : Pallotinum, 1989.
- PAPOUŠEK, D.: *Koptská cirkev*. In. HORYNA, B. – PAVLINCOVÁ, H.: *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2003.
- ROBERSON, R.: *The eastern christian churches*. Roma : 1999.
- ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu – Mnišství*. Velehrad : Refugium, 2004.
- ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu – Modlitba*. Velehrad : Refugium, 2002.
- ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu – Systematická příručka*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 29-30.
- ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943.
- The Coptic church as an Apostolic church*.
In: [http://www.copticchurch.net/ tools/printpage.php](http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php) (7.1.2008).

⁶⁹ Porov.: NADOLSKI, B.: *Liturgika I*. Poznań : Pallotinum, 1989, s. 42.

⁷⁰ Porov.: DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Unitatis redintegratio*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993, čl. 15.